

Patrycja Matusz-Protasiewicz

*Integracja z zachowaniem własnej tożsamości:
Holenderska polityka wobec imigrantów*
[Integratie met behoud van eigen identiteit:
Nederlands immigratiebeleid]

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008
271 pp. ISBN 978-83-229-2951-3

Nog niet zo lang geleden vond er in Polen een debat plaats over de emigratie van vele jonge Polen naar de landen van West-Europa. Emigratie op grote schaal is natuurlijk geen nieuw thema in de Poolse geschiedenis, iets waar zowel de negentiende als de twintigste eeuw getuige van waren. Aan het omgekeerde proces – immigratie – werd bij ons tot nu toe nauwelijks aandacht besteed. Daar zal zeker een snelle verandering in komen aangezien Polen als lid van de Europese Unie een aantrekkelijk transitland of land van bestemming is geworden voor de inwijkelingen uit de voormalige sovjetrepublieken en Azië. De migrantenkwestie is en blijft actueel omdat we vroeg of later dan toch geconfronteerd zullen worden met een toenemend aantal (illegale) nieuwkomers. Uit de ervaringen van andere landen wat migratiebeleid betreft, valt dan ook veel te leren.

De migrantenproblematiek is een zeer netelig vraagstuk waarbij beschuldigingen van discriminatie niet ver te zoeken zijn en de zaak bijzonder moeilijk maakt. De grote uitdaging om een effectief migrantenbeleid te voeren zonder verontwaardiging te wekken, moesten de westelijke landen in het verleden reeds aangaan. Nederland heeft in Europa de reputatie niet te wijken voor baanbrekende wettelijke oplossingen ten aanzien van gevoelige maatschappelijke kwesties zoals euthanasie of drugspolitiek, sterker zelfs: aan Nederland wordt vaak een modelrol toegekend. Datzelfde geldt ook voor het Nederlandse beleid tegenover migranten. In de Poolse pers kan men regelmatig meldingen aantreffen over de onenigheden in de Nederlandse maatschappij inzake migranten. In 2002 verscheen er bijvoorbeeld een artikel in *Gazeta Wyborcza* van de Nederlandse publicist Paul Scheffer waarin hij zonder omhullen de mislukking van de idee van de multiculturele samenleving verkondigde.¹ Vanwege deze uiteenlopende gegevens zal het publiek in Polen belangstelling hebben voor de publicatie van Patrycja Matusz-Protasiewicz onder de titel *Integracja z zachowaniem własnej tożsamości: Holenderska polityka wobec imigrantów* [Integratie met behoud van eigen identiteit: Nederlands immigratiebeleid] dat eind vorig jaar verscheen.

Dankzij het boek van Patrycja Matusz-Protasiewicz kunnen we kennis maken met het Nederlandse beleid tegenover de immigranten. Het is het eerste werk in het Pools dat dit beleid uitgebreid in kaart brengt. De auteur is medewerkster van het Instituut voor Politieke

¹ Scheffer, P. 2002. "Ta łódź jest już pełna" *Gazeta Wyborcza* 6-7 april 2002.

Wetenschappen aan de Universiteit van Wrocław én ook neerlandica zodat Nederlandse bronnen direct toegankelijk waren en ook de cultuurhistorische achtergrond van Nederland haar geen onbekende problemen stelde. Dit alles maakt haar tot een geschikt persoon om de kwesties rondom de immigranten in Nederland vakkundig aan de Poolse lezer te ontvouwen. Zoals we in het voorwoord kunnen lezen, stelt de schrijfster zich als doel om die beleidsontwikkeling te presenteren en analyseren.

Hoofdstuk I en II hebben een inleidende functie, gericht op die lezers die niet goed in de Nederlandse zaken thuis zijn. Beide hoofdstukken geven noodzakelijke informatie over zowel de in het debat toegepaste terminologie als over de geschiedenis van de immigratie naar Nederland. Ze gaan over het politieke systeem in Nederland en de in de binnenlandse politiek gebruikte categorieën zoals bij voorbeeld 'burgerschap.' Vervolgens worden de specifieke aspecten van de Nederlandse maatschappij en het Nederlandse politieke systeem verhelderd, iets waarvan de doorsnee Pool een vaag begrip heeft. De laatste drie hoofdstukken van het besproken boek behandelen het door de Nederlandse overheid toegepaste toelatings- en integratiebeleid. Daar zullen – volgens mij – met name degenen die vergelijkend onderzoek naar migrantenvraagstukken doen, heel gebaat mee zijn. De staatsdocumenten werden door de auteur van het boek zakelijk en begrijpelijk voorgesteld.

De publicatie omvat het beleid vanaf de jaren 70, toen de immigrantenkwestie in Nederland officieel als staatsaangelegenheid werd erkend, en strekt tot ongeveer 2004. De auteur schetst een dynamisch beeld van het beleid ten aanzien van de migranten in Nederland. Zij legt daarbij de nadruk op de wijzigingen in dat beleid zodat twee relevante verschuivingen goed zichtbaar worden: ten eerste dat de overheid zich gaandeweg steeds meer gaat bemoeien met de kwesties rondom de positie van de immigranten in de Nederlandse samenleving; ten tweede dat er een steeds grotere druk op de immigranten wordt uitgeoefend om zich aan te passen.

Behalve de beschrijving van de door de regering ondernomen stappen focust de schrijfster zich op twee sectoren die als doorslaggevend voor het integratieproces worden beschouwd, namelijk de huisvesting en het onderwijs. Interessant vind ik de onderdelen die gewijd zijn aan de activiteiten van de staat met betrekking tot de verbetering van de situatie van de migrantenvrouwen. Dit aspect komt zelden aan bod bij de bespreking van de migrantenkwesties. De positie van de migrantenvrouw in de samenleving en ook migrantenvrouwen in het algemeen vormt al lang een onderzoeksonderwerp en dat lijkt me noemenswaardig. Het is vooral de Universiteit van Utrecht en de daaraan verbonden culturele antropologe prof. Gloria Wekker die zich verdienstelijk heeft gemaakt in het onderzoek naar ras, sekse en migratie. Ze brengt in haar publicaties de moeilijke situatie van de immigrantenvrouwen ter sprake, die als leden van de immigrantengroep een lagere positie innemen. Maar binnen deze groep zelf worden ze ook benadeeld vanwege de traditionele rolpatronen die men er huldigt.

De bibliografie laat zien dat Matusz-Protasiewicz in haar werk naar de belangrijkste Nederlandse deskundigen op het gebied van migratie verwijst. Daarnaast worden ook andere hulpbronnen verwerkt, vooral materiaal van het Nederlandse Sociaal en Cultureel Planbureau alsook het Centraal Bureau voor de Statistiek dat de resultaten van het betreffende beleid in Nederland illustreert. De presentatie van de problematiek

is logisch en overzichtelijk opgebouwd. De tekst is vlot geschreven zodat het boek goed leest en boeiend blijft. Dat is volgens mij grotendeels te danken aan goede proporties van de verwerkte informatie en de schrijfstijl van de auteur.

Het boek van Matusz-Protasiewicz vind ik een nuttige en gelukte poging om het Poolse lezerspubliek een inzicht te geven in het Nederlandse immigrantenbeleid van de laatste vier decaden. Ondanks deze overtuiging wil ik wel enkele aantekeningen maken. In het voorwoord deelt de auteur mee dat een aanzienlijk deel van de Nederlandse burgers ontevreden is over het huidige integratiebeleid en de herziening ervan eist. Na het lezen van het voorwoord en het slothoofdstuk kan men inderdaad de indruk krijgen dat Nederland een verkeerde politiek ten aanzien van de immigranten voerde. Dit kan tot het misleidende idee leiden dat de meeste migranten in de armoede leven, gebrekkig Nederlands spreken en totaal geen interesse voor de Nederlandse staat tonen.

Het hangt natuurlijk af van het standpunt waaruit het beleid wordt beoordeeld. In de vergelijking van allochtonen met autochtonen blijkt al gauw dat de allochtonen op alle gebieden slechter scoren. Relatief gezien werd er echter zonder twijfel vooruitgang geboekt ten opzichte van de positie van de immigranten in de Nederlandse samenleving. De critici van het beleid brengen met name de tekortkomingen van de migrantenpolitiek naar voren om hun stelling te onderbouwen. De wetenschapper moet het onderzochte onderwerp objectief, dus met in aanmerkingneming van alle facetten, beoordelen. In het boek van Matusz-Protasiewicz kan men zonder moeite argumenten vinden die aan het geleide integratiebeleid recht doen, zoals de hogere opleiding van migranten ofwel de emancipatie van migrantenvrouwen. Er zijn zeker meer positieve gevolgen van het integratiebeleid en ik noem er twee. De uitgebreide discussie rondom de integratie kan geacht worden als een ontwikkeling in de goede richting daar het taboe van een publiek debat over migratie eindelijk verbroken werd; de politica van Somalische afkomst Ayaan Hirsi Ali is het beste maar zeker niet het enige voorbeeld van de geïntegreerde migrant.

In de analyse van de ervaring van de Nederlanders met betrekking tot de migrantenvraagstukken zou ik de samenstelling van de zowel negatieve als positieve aspecten van het Nederlandse integratieprogramma verwachten. De kritische beoordeling komt mijn inziens niet genoeg uit de verf. Matusz-Protasiewicz wijst erop dat de integratie in het publieke debat vaak als mislukt wordt uitgemaakt. Als bewijs bedient de auteur zich onder andere van het feit hoe makkelijk de anti-immigranten leuzen van Pim Fortuijn door de burgers ontvangen werden, maar zwijgt over de andere groep – zijn critici – en het feit dat hij door velen als een gevaarlijk populist werd gezien. De schrijfster bespreekt de initiatieven van Rita Verdonk (voormalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie), maar ziet over het hoofd dat die regelmatig op kritiek stuitten. Om het algemene oordeel van het beleid volledig weer te geven, dient ook vermeld te worden dat de polemiek op gang kwam tussen de aanvallers van de idee van de multiculturele samenleving waarop het beleid aanstuurde, en de voorstanders hiervan (zie b.v. Gowricharn 2002).² Zonder deze feiten aan te brengen ontstaat mijns inziens een te eenzijdig en vooral onvolledig oordeel over de resultaten dat het integratiebeleid in Nederland heeft opgeleverd.

² Gowricharn, R. 2000. "Een fikse ruzie waard: Repliek op Paul Schnabels 'Multiculturele illusie'" Utrecht: Forum. 29-37.

Ik ben het niet mee eens met de stelling dat “de isolatie van migranten de frustratie, het verzet tegen de Nederlandse staat aanwakkerde en tot de concentratie op de eigen etnische groep leidde” (Matusz-Protasiewicz 2008: 257), die Matusz-Protasiewicz formuleert. Dit is een verregaande generalisatie waarvoor geen bewijzen worden aangevoerd. Daarnaast behandelt de schrijfster alle migranten als een gehele groep, maar bespreekt verder eigenlijk uitsluitend de grote minderheidsgroepen (Marokkanen, Turken, Surinamers, Antillianen), omdat de andere immigranten min of meer zijn geïntegreerd. Kortom, het ontbreekt me aan nuancering waardoor de reële resultaten van het gevoerde beleid worden verdoezeld. Misschien komt dat door de stelligheid waarmee de schrijfster haar beweringen opsomt.³

Er is nog een kwestie die in het besproken boek wel wordt opgemerkt, maar niet genoeg uitgewerkt. Het gaat om de factoren waarvan het succes van het integratieproces afhangt. In de inleiding stelt de auteur twee factoren met een doorslaggevende rol voorop: het staatsbeleid én de bereidheid van de migrantengroep zelf om zich aan de nieuwe omstandigheden aan te passen. Op een andere plaats wijst ze erop dat de integratie de actieve instelling van beide partijen bevordert, zowel van de migranten als van autochtonen (Matusz-Protasiewicz 2008: 127). Dat wordt verder door de onderzoekster gesignaleerd wanneer ze van de contacten tussen Nederlandse en allochtone ouders een verslag maakt (Matusz-Protasiewicz 2008: 224-225). Daarmee probeert Matusz-Protasiewicz de zwart-witte voorstelling af te zwakken waarin de hele schuld op de immigranten wordt geschoven die niet willen integreren. Toch gaat de auteur niet dieper in op de kwestie van de verhouding van de Nederlanders ten opzichte van de immigranten. In de tekst wordt wel vermeld hoe de immigranten als ‘vreemden’ worden behandeld of zelfs gediscrimineerd (Matusz-Protasiewicz 2008: 129). Dit is slechts gezien als een potentiële situatie zonder dit op de Nederlandse toestand te betrekken. De Nederlanders zelf spreken zonder schroom van de ‘voorbijgegangene onschuld’ en stemmen in met de opvatting dat ook de Nederlandse burger verantwoording draagt voor de integratie. Voor de analyse en beschouwing van het migrantenbeleid lijkt de vraag cruciaal in hoeverre de politiek van de regering überhaupt in staat is de integratie te bevorderen. Deze kwestie blijft in de studie van Matusz-Protasiewicz onderbelicht.

Ten slotte nog enkele formele opmerkingen die een enthousiaste maar nauwkeurige lezer wel kunnen storen. Ondanks vrouwelijk klinkende uitgang in de achternaam Kymlicka gaat het hier om de Canadese filosoof Will Kymlicka die een man is en wiens uitspraken een nieuw leven in de discussie over het multiculturalisme inbliezen. B. (Baukje) Prins daarentegen is een vrouw en geen man zoals Matusz-Protasiewicz denkt (Matusz-Protasiewicz 2008: 183). Verder heet de Nederlandse EU-commissaris Fritz Bolkestein en niet zoals de auteur schrijft Bolkenstein. Het bekende artikel van Paul Scheffer met als titel “Het multiculturele drama” dat de discussie over de multiculturele samenleving op gang heeft gezet, is niet in *De Volkskrant* (Matusz-Protasiewicz 2008: 15, 131) verschenen, maar in *NRC Handelsblad* zoals we in de voetnoot op pagina 131 te weten komen. In de tekst staat dat de overheid nog steeds het programma “Onderwijs allochtone levende talen” subsidieert. Dat klopt niet meer omdat het op 1 augustus 2004 werd afgeschaft.

³ De manier waarop de opvattingen in het boek onder woorden worden gebracht, maakt het trouwens moeilijk om te onderscheiden of de auteur haar eigen opinie verwoordt of die van iemand anders.

De tekst van het boek is eerder netjes verzorgd daarom vallen typefoutjes in de Nederlandse titels in de literatuuropgave nogal erg op. In de bibliografische verwijzing "Penninx R., 1988" die twee keer voorkomt, staat ook de verkeerde naam van de uitgeverij (Samson in plaats van Samsom). Dat zijn kleinigheden die bij de tweede uitgave zeker verwijderd moeten worden.

Het boek van Matusz-Protasiewicz draagt ongetwijfeld bij aan het verruimen van de kennis van de Nederlandse maatschappij in Polen. De auteur onthult ons de coulissen van het integratiebeleid in een land dat als voorbeeld van wereldberoemde tolerantie fungeert. Het toont dat ook een progressieve hervormer, waarvoor Nederland wordt aangezien, in kwestie van migrantenbeleid veel strubbelingen tegenkwam. Dit moet ons vooral attent maken en kan ons helpen in de toekomst fouten in de aanpak van de migrantenkwesties te vermijden. Daarom is het besproken boek mijns inziens niet alleen geschikt en bruikbaar als aanvullend materiaal voor studenten politicologie, sociologie en alle geïnteresseerden in het huidige Nederland, maar ook heel leerzaam dat aanbevolen kan worden aan ambtenaren die in het Poolse Ministerie van Binnenlandse Zaken met migrantenzaken belast zijn.

Urszula Topolska

Adam Mickiewicz Universiteit, Poznań
topolska@ifam.amu.edu.pl